

URBANIZATSIYA JARAYONINI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT MOLIVAVIY MEXANIZMLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5896937>

Fayziyev Samandar Sabridin o'g'li
Yaxshiyev Alisher Melsovich,
Eshmaxmatov Ulug'bek Erkin o'g'li
Qarshi Muhandislik-Iqtisodiyot Instituti
“Davlat moliyasi va Xalqaro moliya”
yo'nalishi 2-kurs magistrantlari

Annotatsiya: *urbanizatsiya jarayonini amalga oshirishda davlat moliyaviy mexanizmlarining samaradorligini oshirishning samarali usullar, dunyo davlatlari va yurtimizda urbanizatsiya darajasining tahlili*

Kalif so'zlar: *Urbanizatsiya, iqtisodiy o'sish sur'atlari, barqaror iqtisodiy rivojlanish, raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy taraqqiyot.*

Urbanizatsiya siyosatini amalga oshirish va davlat moliyaviy mexanizmlarining samaradorligini oshirish doirasida jahon amaliyotini hisobga olgan holda mamlakatimiz iqtisodiy o'sish sur'atlarining yuqori sur'atlarini ta'minlashning yangi vosita va mexanizmlari tobora ko'proq qo'llanilayotir.

Urbanizatsiya lotincha shahar degan ma'noni bildiradi va mamlakat va hududlarning shahar aholisi ulushini aniqlash bilan o'lchanadi. Urbanizatsiya jarayoni quyidagilarni ta'minlash bilan bog'liq:

- barqaror iqtisodiy rivojlanish;
- aholi turmushining nisbatan yuqori darajasi va sifati;
- yer uchastkalaridan samarali foydalanish;
- iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillar va shart-sharoitlarni muvozanatlash orqali shaharlarni har tomonlama rivojlantirish;
- sanoat-innovatsion rivojlanish va raqamli iqtisodiyotni joriy etishning ustuvor vazifalarini hal etish;
- yirik, o'rta va kichik shaharlarni rivojlantirishning maqbul kombinatsiyasi;
- shahar aglomeratsiyalari orqali aholi punktlarini fazoviy tashkil etishning samarali shakllarini shakllantirish, shaharlarda sanoat zonalari, texnoparklar, innovatsion markazlar va boshqalarni tashkil etish;

- uy-joy qurilishi, ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasi ob'ektlarini keng ko'lamda amalga oshirish.

Urbanizatsiya jarayonlarini tartibga solishning jahon amaliyotini tahlil qilish va umumlashtirish shuni ko'rsatdiki, Yaponiya, Koreya Respublikasi, Singapur, Xitoy, Hindiston va boshqalarda urbanizatsiyaning maqsadli siyosati faol sanoatlashtirish, shaharlarning kompleks rivojlanishini rag'batlantirish, samarali mavjud salohiyatdan foydalanish, aholi farovonligini izchil oshirish, doimiy va barqaror ish o'rinlari yaratish, yer islohoti va yer bozorini yaratish. Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida iqtisodiy o'sish va ijtimoiy taraqqiyotni rag'batlantirishning muhim omili bo'lgan urbanizatsiya tendentsiyasi barqaror kuzatilmoqda.

Ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni tasdiqladiki, urbanizatsiya darajasining 1,0 foizga oshishi Xitoyda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning 10,0 foizga, Hindistonda 13,0 foizga o'sishini ta'minladi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining prognozlariga ko'ra, 2030 yilga borib dunyoda shahar aholisining ulushi 2018 yildagi 55,3 foizga nisbatan 60,4 foizga etadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ham shahar aholisining nisbatan yuqori o'sish sur'atlari kuzatiladi, bu erda urbanizatsiya darajasining ortib borayotgan o'sishi asosan aholining qishloqdan shaharga ko'chishi, shahar aholisining tabiiy o'sishi hisobiga bo'ladi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda shaharlarni rivojlantirish borasida muayyan ishlar amalga oshirildi. Shahar aholisining ulushi 1991 yildagi 40,3 foizdan 2020 yilda 50,6 foizgacha oshdi, bu asosan qishloq aholi punktlarini ma'muriy jihatdan shahar posyolkalariga aylantirish hisobiga oshdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 28-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida mavjud nomutanosiblik va tizimli muammolarni bartaraf etish, barqaror rivojlanishni ta'minlashning yangi omili sifatida urbanizatsiya jarayonlarini kuchaytirish maqsadida strategik maqsad – 2030 yilga kelib mamlakatda urbanizatsiya darajasini 60,0 foizga yetkazish.

Jahon koordinatalari tizimida urbanizatsiya darajasi nisbatan pastligicha qolmoqda. BMT xalqaro reytingida (2018 yil uchun hisobot) O'zbekiston urbanizatsiya darajasi bo'yicha 233 davlat orasida 155-o'rinni egallagan bo'lsa, bu ko'rsatkich o'rtacha: dunyoda – 55,3 foiz, MDH mamlakatlarida – 66,0 foiz, Rossiya – 74,4 foiz, Turkiya – 75,1%, Qozog'iston - 57,4%, Turkmaniston - 51,6%;

Oxirgi 10 yil ichida (2009–2020) urbanizatsiya darajasining pasayish tendentsiyasi (51,7% dan 50,6% gacha) 13 ta viloyatdan 10 tasida kuzatildi. Urbanizatsiya Xorazm (33,3 %), Surxondaryo (33,3 %)da ancha pastligicha

qolmoqda. 35, 5 foiz, Buxoro (37,4 foiz) va Samarqand (37,4 foiz) viloyatlari tashkil qildi. 2012 yildan hozirgi kunga qadar shaharlar soni (119 ta) o'zgarmagan, ularda 10,1 mln. shahar aholisi istiqomat qiladi. Shahar rivojlanishining o'ziga xos xususiyati shundaki, shahar aholisining deyarli to'rttdan bir qismi (24,2%) poytaxt Toshkentda istiqomat qiladi. Tahlil qilinayotgan davrda 6,4 mln. (38,7%) shahar aholi punktlari soni 1065 tadan 1071 tagacha oshgan. Respublikaning shahar posyolkalari tuzilishining o'ziga xos xususiyatlariga nisbatan ko'p sonli shahar posyolkalarini ham kiritish mumkin.

Urbanizatsiya siyosatini amalga oshirishning o'ziga xos mexanizmlari va vositalarini ta'kidlash kerak. Bu, birinchi navbatda, yangi va amaldagi qonun hujjatlariga o'zgartishlar, shu jumladan, ishlab chiqish orqali zarur qonunchilik va huquqiy bazani shakllantirishdir.

ADABIYOTLAR:

1. Доклад о развитии человека, 2010. Реальное богатство народов. Нью-Йорк, Программа развития Организации Объединенных Наций, 2010
(http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr_2010_complete.pdf).
2. Eurostat feasibility study for well-being indicators. Brussels, Eurostat, 2010
(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/documents/Feasibility_study_Well-Being_Indicators.pdf).
3. Право на здоровье. Женева, Управление Верховного комиссара ООН по правам человека, 2008.